

OMON MATJON IJODIDA QUSH OBRAZI

Jo'rayeva Mexrigiyo Quvondiq qizi

BuxDU Adabiyotshunoslik yo'nalishi II bosqich magistiri

(O'zbekiston)

Tel: 998997123493

jorayevamehriyo96@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada Omon Matjonning obraz tanlash mahorati ochib berilgan. Xususan, shoir ijodida uchraydigan qushlar obrazi tahlilga tortilgan.

Аннотация

В статье раскрываются навыки выбора образа Омон Матжона. В частности, анализируется образ птиц, встречающийся в творчестве поэта.

Annotation

The article reveals Omon Matjon's image selection skills. In particular, the image of birds encountered in the poet's work is analyzed.

Kalit so'zlar

Omon Matjon, obraz, mifologik obraz, tarixiy shaxs, tarixiy obraz, qush obrazi, timsol.

Ключевые слова

Аман Матжан, образ, мифологический образ, историческая личность, исторический образ, образ птицы, эмблема.

Key words

Omon Matchon, image, mythological image, historical figure, historical image, bird image, emblem.

Omon Matjon o'zbek adabiyotida o'z o'rni va o'z so'ziga ega ijodkor bo'lib, uning ijodini o'rganish va tahlil qilish bugungi kun adabiyotshunosligi oldida turgan katta vazifalardan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning: "...biz xalqimizning ma'naviy kamol topishida madaniyat namoyondalarining ulkan xizmatlari borligini doimo minnatdorlik bilan e'tirof etamiz" ¹, - degan so'zlari to'raligicha qalam ahliga ham dahldor nazarimizda. Omon Matjon adabiyotimizga o'tgan asrning 60-yillari oxiri va 70-yillari boshida o'z ijod namunalari bilan kirib keldi. Shoirning "Haqqush qichqirig'i" poemasi; "Quyosh soati", "Yonayotgan daraxt" kabi she'riy to'plamlari; "Beruniy", "Pahlavon Mahmud" nomli dramatik dostonlari va "Gaplashadigan gaplar" nomli lirik qissasi o'zbek adabiyoti xazinasini boyitishda muhim o'rin tutadi. Omon Matjon ijodida tarixga murojaat qilish ustuvorlik qiladi. Uning ijodida xalqning boshidan kechirgan tarixidan kelib chiqib natijani ro'yi rost ko'rsatish va kitobxonning "ko'zini ochish"ga harakat qilish g'oyalari asosiy o'rin egallaydi. Shoirning obraz tanlash mahorati ham o'zgacha. Uning she'rlarida tarixiy shaxslar obrazi (Bibixonim, Mashrab, Jon Kennedi, Charli Chaplin), mifologik obrazlar (Prometey, Xizr, samandar qush), real obrazlar (daraxt, ona, bola, qush) kabilar ko'p uchraydi. Real obrazlar sirasiga kiruvchi qushlar obrazi shoir ijodida asosiy o'rinlardan birini ifodalaydi. O'zbek xalq mifologiyasida qushlar dev, pari, pir ramzi bo'lib kelgan. Masalan, kabutarga pir ramzida qaralgan va kimning uyida kabutar in qursa, bola ochsa, o'sha uy egalari xursand bo'lishgan. O'zbek xalq dostonlarida esa qushlar xabarchi, baxt va omad belgisi hisoblangan. Masalan, "Kuntug'mish" dostonida Humo qushi obrazi keladi va u kimning boshiga qo'nsa, o'sha hukmdor etib tayinlanadi. Bu esa ushbu qushning baxt timsoli ekanligidan dalolat

¹ Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatning rivojlanishi – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir // Xalq so'zi, 2017. 4-avgust.

beradi. “Alpomish” dostonida ham g’oz obrazi keltiriladi va Alpomish bilan uning savol-javobidan qushning qanday ramzni ifodalashi ochiqlanadi:

“O’zginamni baland tog’dan juchirdim,
Pok bo’lmasa ajal to’nin bichirdim,
Nima qilay Xudoyimning hurmati,
Bo’zlab qolgan Boybo’rining hurmati,
G’arib bo’lgan yolg’izliging hurmati,
Qilgan gunohingni endi kechirdim”.²

G’ozning Alpomishga bergan javobidan ko’rinadiki, g’oz Alloh tomonidan Alpomishga yuborilgan yordamchi, elchi bo’lib, u qahramonga muhim xabarni yetkazuvchi mifologik obrazdir. Omon Matjon ijodida ham qushlar obrazi alohida o’rin egallaydi. Shoir ijodida sof satiric yoki yumoristik asarlar kam uchraydi. Mana shu yo’sindagi she’rlarining ko’pchiligida qushlar asosiy qahramon qilib olinadi. Xususan, “Xafa xo’roz”, “Hoy qarq’avoy” kabi she’rlari shular jumlasidandir. Shoirning “Sena bo’yida qush bozori” she’rida erksizlik kuylanadi. Fransiyaning Sena daryosi bo’yida tashkil qilingan qush bozorida qushlarning har xil turi borligi, ularning qaysisidir boshiga tushgan bu ishga ko’nikkan bo’lsalar, ba’zilarining bu ishdan afsusda ekanliklari tasvirlangan. Bilamizki qushlar timsolida ozodlik, hurlik ramzi yoki yuksaklikka parvoz qilish tushunchalari ifodalanadi. Shoirning bu she’rida esa qushlar erki cheklangan inson timsolida keladi. She’rning so’ngi bandini esa kulminatsion qism desak mubolag’a bo’lmaydi:

Qush bozorin kezgan kishi
Bir hikmatni ko’p eslar:
Qushlar uchun hamma yerda
Bir xil ekan qafaslar...³

Ushbu misralarda qush xoh shoh saroyida bo’lsin, xoh faqirning uyida bo’lsin qafasda yashasa, demak, u uchun yashashining ma’nisi yo’q. chunki qushlar yuksaklarga parvoz etish uchun yaratilgan. Xuddi shunday inson ham qayerda bo’lishidan qat’iy nazar uning erki o’z qo’lida bo’lmasa, hamma yer u uchun birday qafas vazifazini o’taydi. “Fonteble qasri tovuqlari” she’rida ham qushlar obrazi qollaniladi. Tovuslar obrazi orqali ikki xil toifa insonlarni ochib beradi:

Qiziq, ichkarida ularga ne bor,
O’rgamchik rizqningmi yo ilinjida?
Yo bular ta’magir qavmdan yodgor,
Tinchgina kun ko’rgan saroy pinjida?

Ushbu misralar orqali shoir jamiyatdan ajralgan va o’z manfaatini o’ylaydigan moddiy manfaatlari yo’lida yuqori tabaqa vakillari pinjida yashaydigan insonlar toifasi kuylanadi. Oxirgi bandda esa bosqinchilik, talon-tarojlik avj olgan zamonlarda go’zallik va ilmning bir chetda qolishi kabi g’oyalar aks etadi:

Bu qushlarni ko’rib, jonu tanimdan
Bo’lak bezovtalik o’tdi va hadik:
Bosqinchi zobitlar anjumanidan
Doim tashqarida qolar go’zallik.⁴

Shoirning “Haqqush qichqirig’i” to’plamidan o’rin olgan “Samandar” va “Muallaq to’rg’ay” she’rlarida ham qushlar obrazi orqali shoir o’z hayot xulosalari, fikr-g’oyalarini ifodalaydi. Xususan, “Muallaq to’rg’ay” she’rida sobiq mustabid tuzumning illatlari shahar qurish uchun uning poydevoirini yerdan emas, balki, fazodan qo’yishni taklif etgan, keksa ajdodlarning hayotiy xulosalariga quloq solmagan va bu orqali necha yillab umri samarsiz ketgan xalq, yer va samo o’rtasida muallaq qolgan avlod kuylanadi. Quyidagi misralar esa bu fikrlarning tasdig’i bo’la oladi;

Daho to’rg’ay bir yuksakka
Chiqib turdi muallaq.
“Ishga olg’a, tez bo’l”larga

² Alpomish. Aytuvchilar: Po’lkan shoir va Ergash Jumanbulbul o’g’li, yozib oluvchi: Muhammad Isa Ernazar o’g’li. Nashrga tayyorlovchi: To’ra Mirzayev, Zubayda Husainova-T., 1998, 131-bet.

³ Matjon Omon. “Ming bir yog’du”. T., 1998, 39-bet.

⁴ Matjon Omon. “Ming bir yog’du”. T., 1998, 43-bet

To'lib ketdi hamma yoq.
Bir kun o'tdi, hafta, o'n kun
O'tdi shu xil necha oy.
Daho to'rg'ay hamon ko'kda,
Hamon so'rar suv va loy.
Shuncha mehnat, qon, ter to'kdi,
Lekin...biror samar yo'q.
Ko'kda yolg'iz "me'mor" boru
Shahardan hech asar yo'q.⁵

Shoir ijodi qushlar obrazi turli-tuman mazmun-mohiyatni ochib berish uchun qollaniladi. Bu orqali hayotda bo'layotgan har xil ijtimoiy va ma'naviy o'zgarishlarga munosabatini bildiradi. "Shoir yozgan haqiqatlarni hayolidan emas, balki hayotdan oladi. Shuning uchun ham nuqsonlar ildizini hayot bag'ridan izlash, undan keyin ijodkorning haq yoki nohaqlik darajalarini aniqlash maqsadga muvofiq keladi. Shunday ekan Omon Matjon she'rlarida fosh etilayotgan "to'tilar", "urishqoq, pitrak" bedanalar, o'z qadrini bilmaydigan, "bezbet, beburd, isqirt, yalqov" qushlar timsolidagi shaxslarning borligi haqiqat".⁶ Bir so'z bilan aytganda Omon Matjon obraz tanlash mahorati juda yuqori, bir obraz orqali turli xil xarakterlarni ifodalab bera oladigan qalami o'tkir ijodkordir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatning rivojlanishi – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir // Xalq so'zi, 2017. 4-avgust.
2. Alpomish. Aytuvchilar: Po'lkani shoir va Ergash Jumanbulbul o'g'li, yozib oluvchi: Muhammad Isa Ernazar o'g'li. Nashrga tayyorlovchi: To'ra Mirzayev, Zubayda Husainova-T., 1998, 131-bet.
3. Matjon Omon. "Ming bir yog'du". T., 1998, 39-bet
4. Matjon Omon. "Ming bir yog'du". T., 1998, 43-bet
5. Matjon Omon. "Haqqush qichqirig'i". T., 1979, 46-bet
6. Jumaboyeva J. "XX asr o'zbek she'riyatida psixologik tasvir mahorati". T., 2004, 242-bet.

⁵ Matjon Omon. "Haqqush qichqirig'i". T., 1979, 46-bet.

⁶ Jumaboyeva J. "XX asr o'zbek she'riyatida psixologik tasvir mahorati". T., 2004, 242-bet.